

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Остапенко А. Д.

Бібліографічний опис: Остапенко А. Д. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ // Якість освіти в умовах змін: наукові пошуки, педагогічна практика та предметні методики : збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Кам'янець-Подільський, 2026. С. 132-136.

Видавець: ГО «Педагогічна платформа “Якість освіти”»

Оригінальні сторінки у збірнику: 132-136

УДК 159.922.76:376.04:37.091.3:004

*Остапенко Анна Дмитрівна,
викладач кафедри спеціальної психології,
факультету спеціальної освіти та соціальної політики,
УДУ імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна*

Актуальність проблеми. Цифровізація освіти сьогодні не обмежується технічним перенесенням навчання в онлайн-середовище. З позиції спеціальної психології вона має розглядатися як зміна умов розвитку, комунікації, саморегуляції та психологічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Цифрові інструменти можуть розширювати доступ до допомоги, але їх ефективність залежить від якості змісту, участі фахівця та відповідності потребам дитини.

Особливого значення ця проблема набуває для здобувачів з особливими освітніми потребами, тому що цифровий інструмент може бути як засобом підтримки, так і додатковим джерелом перевантаження. На мою думку, цифровізацію не можна розуміти лише як використання застосунків, платформ або штучного інтелекту без урахування індивідуального темпу дитини, рівня її тривожності, мовленнєвих можливостей, сенсорної чутливості та потреби у живому контакті з дорослим.

Мета тез - окреслити психологічні можливості та ризики цифровізації освіти для здобувачів з особливими освітніми потребами, а також визначити умови, за яких цифрові інструменти можуть бути корисними у роботі практичного психолога, педагога та родини.

Основний виклад матеріалу. Позитивний потенціал цифровізації полягає насамперед у можливості індивідуалізувати навчальний і корекційний процес. Систематичний огляд і метааналіз Т. Wang, Y. Ma, X. Du, C. Li та співавторів

охопив 33 дослідження і 1285 учасників з розладами аутистичного спектра; автори встановили значуще покращення загальних показників у групах цифрових втручань порівняно з контрольними умовами, хоча підкреслили потребу подальшої перевірки ефективності за активного контролю [1]. Для спеціальної психології це означає, що цифрові засоби можуть бути корисними, але вони мають добиратися не за принципом новизни, а за відповідністю конкретній корекційній або освітній меті.

Окремо варто зазначити можливості цифрових технологій для розвитку соціально-емоційної сфери. У метааналізі Y. Liu, S. Li, Y. Huang та D. Li було проаналізовано 25 досліджень і 32 незалежні розміри ефекту; автори показали, що інформаційно-технологічні втручання мають значущий позитивний вплив на соціально-емоційну компетентність осіб з розладами аутистичного спектра, Hedges' $g = 0,897$ [2]. Цей результат є важливим, адже у дітей з ООП часто виникають труднощі не лише з академічним засвоєнням матеріалу, а й з розпізнаванням емоцій, регуляцією поведінки та побудовою взаємодії з іншими людьми.

Перспективним напрямом є також дистанційне консультування і телесупровід родини. Систематичний огляд K. S. Ellison, J. Guidry, P. Picou, P. Adenuga та T. E. Davis охопив 55 досліджень телездоров'я для дітей і підлітків з розладами аутистичного спектра та їхніх сімей, у яких дистанційні технології застосовувалися для діагностичних оцінювань, раннього втручання, функціонального оцінювання, навчання комунікації та підготовки батьків [3]. Отже, цифрові формати можуть бути корисними тоді, коли сім'я не має регулярного доступу до фахівця, але потребує консультації, психоедукації або супроводу під час виконання рекомендацій удома.

У спеціальній психології важливо враховувати не лише наявність технології, а й доступність її для конкретної дитини. Систематичний огляд J. M. AlRawi та M. A. AlKahtani показав, що втручання на основі універсального дизайну навчання для учнів з інтелектуальними порушеннями включали цифрові середовища, електронні книжки, аудіосистеми, програмне забезпечення та освітні активності, а проаналізовані дослідження підтвердили їхню ефективність в академічних, соціальних або поведінкових аспектах [4]. Це дозволяє розглядати цифровізацію не як заміну спеціального супроводу, а як спосіб зробити навчальний матеріал більш зрозумілим, повторюваним і доступним.

Водночас цифровізація має ризики, які не можна ігнорувати. У лонгітудному когортному дослідженні S. Madigan, D. Browne, N. Racine, C. Mori та S. Tough, яке охопило 2441 дитину, вищий рівень екранного часу у віці 24 і 36 місяців був пов'язаний з нижчими показниками виконання завдань скринінгу розвитку у віці 36 і 60 місяців [5]. A. J. Kumm, M. Viljoen та P. J. de Vries зазначають, що цифрові технології можуть розширювати можливості осіб з аутизмом та їхніх родин, але 95% людей з аутизмом проживають у країнах з низьким і середнім рівнем доходу, де доступ до електроенергії, інтернету та цифрових пристроїв може бути істотно обмеженим [6].

Окремого аналізу потребує використання штучного інтелекту. Систематичний огляд і метааналіз X. Feng, L. Tian, G. W. K. Ho, J. Yorke та V. Hui охопив 31 рандомізоване контрольоване дослідження за участю 29 637 підлітків і молодих дорослих; автори встановили малий або помірний ефект AI-чатботів у зменшенні психологічного дистресу, $SMD = -0,35$, та наголосили, що генеративні системи потребують протоколів безпеки і довгострокової перевірки [7].

Практичне значення. У закладі освіти цифрові інструменти доцільно використовувати після первинного психологічного аналізу потреб дитини. Важливо оцінювати рівень уваги, мовленнєвого розвитку, самоорганізації, сенсорної чутливості, тривожності, мотивації та здатності дитини працювати з інструкцією. Для однієї дитини корисним може бути візуальний розклад або електронний щоденник настрою, для іншої - коротке відеопояснення, інтерактивна вправа чи дистанційна консультація з батьками. Проте будь-який цифровий засіб має залишатися частиною ширшої системи підтримки, де є педагог, психолог, батьки, живе спілкування і можливість швидко змінити спосіб допомоги.

Висновки. Отже, цифровізація освіти для здобувачів з особливими освітніми потребами може бути корисною лише тоді, коли вона підпорядкована психологічним потребам дитини, а не навпаки. Відкриті повнотекстові дослідження показують потенціал цифрових втручань, телесупроводу, універсального дизайну навчання та окремих інструментів штучного інтелекту, але водночас наголошують на потребі обережності, індивідуалізації та подальшої перевірки ефективності [1-7]. Перспективами подальших досліджень можна вважати вивчення того, які саме цифрові інструменти є найбільш безпечними і результативними для різних категорій здобувачів з особливими освітніми потребами, а також розроблення психологічних критеріїв оцінювання цифрового навантаження.

Список використаних джерел

1. Wang T., Ma Y., Du X., Li C., Peng Z., Wang Y., Zhou H. Digital interventions for autism spectrum disorders: A systematic review and meta-analysis. *Pediatric Investigation*. 2024. Vol. 8, No. 3. P. 224-236. DOI: 10.1002/ped4.12417. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11427904/>
2. Liu Y., Li S., Huang Y., Li D. Information Technology-Based Intervention on the Socio-Emotional Competence of Individuals with Autism Spectrum Disorders: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of Intelligence*. 2025. Vol. 13, No. 8. Article 98. DOI: 10.3390/jintelligence13080098. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12387758/>
3. Ellison K. S., Guidry J., Picou P., Adenuga P., Davis T. E. Telehealth and Autism Prior to and in the Age of COVID-19: A Systematic and Critical Review of the Last Decade. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2021. Vol. 24, No. 3. P. 599-630. DOI: 10.1007/s10567-021-00358-0. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8191715/>
4. AlRawi J. M., AlKahtani M. A. Universal design for learning for educating students with intellectual disabilities: a systematic review. *International Journal of Developmental Disabilities*. 2022. Vol. 68, No. 6. P. 800-808. DOI: 10.1080/20473869.2021.1900505. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9788711/>

5. Madigan S., Browne D., Racine N., Mori C., Tough S. Association Between Screen Time and Children's Performance on a Developmental Screening Test. *JAMA Pediatrics*. 2019. Vol. 173, No. 3. P. 244-250. DOI: 10.1001/jamapediatrics.2018.5056. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6439882/>
6. Kumm A. J., Viljoen M., de Vries P. J. The Digital Divide in Technologies for Autism: Feasibility Considerations for Low- and Middle-Income Countries. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2022. Vol. 52, No. 5. P. 2300-2313. DOI: 10.1007/s10803-021-05084-8. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8200284/>
7. Feng X., Tian L., Ho G. W. K., Yorke J., Hui V. The Effectiveness of AI Chatbots in Alleviating Mental Distress and Promoting Health Behaviors Among Adolescents and Young Adults: Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of Medical Internet Research*. 2025. Vol. 27. e79850. DOI: 10.2196/79850. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12661615/>